

Nedivadelná divadelnosť (performatívny workshop v nedivadelnom priestore)

Martina Balážová

Divadelné tvorivé dielne tvoria neodmysliteľnú súčasť programu každoročne sa organizujúceho Akademického Prešova (AP). Nielen študenti Inštitútu estetiky, vied o umení a kulturológie majú možnosť zúčastniť sa na nich a vybrať si z bohatej a rôznorodej žánrovej a druhovej ponuky. Majú príležitosť spolupracovať počas niekoľkých dní so zahraničnými (Jana Pilátová, Henryk Rozen, Lech Raczak) aj domácimi (Miroslav Kasprzyk, Patrik Lančarič, Ľubomír Šárik, Karol Horák a inými) renomovanými divadelnými tvorcami. V závere festivalu by sa mali tvorivé dielne prezentovať. Divadelné predstavenia vysokoškolských súborov sú hodnotené v kategórii študentských amatérskych divadiel.

Na AP v roku 2005 získalo 1. miesto Študentské divadlo pri Filozofickej Fakulte PU v Prešove za osobitú performatívnu teatralitu v divadelnom predstavení *Iné spätné zrkadlo*. Viacerí divadelní tvorcovia sa spojili a vytvorili spoločný projekt – performatívny workshop, v ktorom sledovali viaceré možnosti prekročenia divadelných foriem a zároveň aj ich interdisciplinárne preskupenia. Východiskovým textom bola monodráma Karola Horáka *Spätné zrkadlo*, ktorá na Akademickom Prešove bola už niekoľkokrát predstavená rôznymi divadelnými súbormi v rozličných konkretizáciách. Tentoraz kolektív tvorcov pracoval s textom postdramaticky. Nedodržiavali klasickú dramatickú výstavbu, ba naopak, hľadali akýsi alternatívny výraz či mnohé varianty jedného leitmotívu. V naštudovaní Dušana Bajina (bývalého interného režiséra Štátneho divadla Košice), ale rovnako aj v spolupráci s Dagmar Inštitutorisovou, Vladimírom Čápom, Karolom Horákom, Mironom Pukanom a Jánom Sabolom ml. vznikol projekt paratakticky „komponovaný“ alúziami na *Spätné zrkadlo*, ktorý sa konal v nedivadelnom priestore protiatómového krytu. V ňom bola

problematická práca napríklad s osvetlením alebo scénou. No kolektív tvorcov chcel vytvoriť interdisciplinárne dielo s prvkami tanečného, výtvarného, kinematografického, ba aj performatívneho umenia. Mozaikovitú kompozíciu a otvorenú štruktúru divadelnej prezentácie zvyrazňoval práve priestor protiatómového krytu. Prechod divákov z jednej miestnosti do druhej ukazoval fragmenty akejsi snovej obraznosti, nie zložky (či minidejstvá) klasickej divadelnej syntézy. Workshop využil rozmanitý register prostriedkov nielen v situovaní do nedivadelných priestorov, ale aj divadelných a iných techník, ktoré podfarbovali a dotvárali celkovú performatívnu prezentáciu. Polysémantický priestor modelovalo striedanie „epicko-dramatických“ zložiek (video a herecké stvárnenie postavy Jaroslavou Sisákovou) s „lyricko-dramatickými“ (tanec a intuitívno-zmyslové výstupy Marty Vilhanovej a Tatiany Boršovskej). Zároveň sa vytváral aj atypický divadelný tvar postavený na priradovaní samostatne existujúcich performancií a na bezprostrednom kontakte s percipientom.

Do protiatómového krytu takmer neosvetlenou chodbičkou za dynamických zvukov bonga voviedol divákov (maximálne 20) Lukáš Maťufka v úlohe „sprievodníka“. Údermi na bongo otváral jednotlivé prezentácie. Každá bola realizovaná v inej miestnosti a všetky tvorili jeden tematický celok. No zvuky bonga upozorňovali divákov aj na prechody medzi nimi. Prvú miestnosť, symbolickú pre celý projekt, charakterizoval statický moloch v kyslíkovej maske a protihorľavom plášti, ktorého pomalý pohyb rúk osvetľovala zapálená, svetlica. Po nadobudnutí stiesneného, možno vydeseného a neprijemného pocitu z nového prostredia diváci prešli do druhej miestnosti, kde ich núkala koláčmi a minerálkou Jaroslava Sisáková (profesionálna herečka DAD-u) v úlohe hlavnej hrdinky *Spätného zrkadla*. V bezprostrednej blízkosti recipientov vyrozprávala jadro príbehu, na ktoré nadviazali študenti v nasledujúcej miestnosti. Expresívne strihanie vlasov a rozsypanie zrna počas lyrického spievania ľudovej piesne v podaní Magdalény Vilhanovej vystriedalo „čítanie z denníka“ hlavnej hrdinky ako alúzia na detstvo Tatianou Boršovskou, schúlenou v detskej postieľke. Z hľadiska scénografie, ktorá ťažila najmä z možností priestoru v protiatómovom kryte, danú miestnosť sémanticky dotváralo potrubie. Bolo síce súčasťou krytu, ale v tejto úprave nadobudlo funkciu divadelnej rekvizity (možno trochu prvoplánovej) alebo odkazu

na text monodrámy. Expresívny výraz obrazu ako celku podčiarkol nečakaný výstup Petra Galla, ktorý sa vynoril z truhlice ležiacej v strede miestnosti, rozlievaním farebnej tekutiny na igelit prehodený práve cez potrubie ako obraz špinavej vody v kúpeľni, v ktorej sa musí umývať rodina a kvôli ktorej odchádza protagonistka za prácou do zahraničia. Počas tohto obrazu delilo amatérskych hercov od divákov horiace zrno (poliate benzínom), rozsypané na alobale po okraji „štvrtej steny“. Množstvom divákov (aj hercov) v takom útľom priestore, horiacou svetlicou a zrnom sa podmienky neteatrálneho prostredia zhoršovali. Diváci za rytmických zvukov bonga prešli do ďalšej miestnosti, kde boli už pripravené študentky Marianna Ošková, Alexandra Mireková, Lucia Bavalárová a Katarína Tutková, aby tanečným výrazom stvárňovali motív *Spätného zrkadla*. Zrkadlá na stenách tvorili zaujímavú (no opäť prvoplánovú) súčasť workshopu ako zdvojnásobený výraz „zmietania sa vo vlastných pocitoch a komplexoch“ samotnej hrdinky. Na pôsobivej scéne – zo stropu visiace žiarovky a na podlahe poukladané drevené „dlaždice“ – sa odohrával simultánny prednes už spomínaných študentov: Tatiany Boršovskej, Marty Vilhanovej a Petra Galla. V tejto sekcii išlo o najabstraktnejší „vstup do duše“ protagonistky, akési vyjadrenie nálady, zachytenie atmosféry, dadaistické hry so zvukomalbou a slovami, ktoré nahradil spev zboru komorného orchestra Camerata Academica FHPV Prešovskej univerzity. Na abstraktnú zložku nadviazalo video, také príznačné spojenie divadelného umenia a médií v divadle konca 20. storočia, no netradičný prostriedok pre študentskú divadelnú dielňu. Intermediálny rozmer tohto projektu viedol Ján Sabol ml. v spolupráci s Jaroslavou Sisákovou. Akási televízna dokrúčka nadväzovala na prvú miestnosť, v ktorej herečka predstavovala nie príbeh klasickej divadelnej formy, ako skôr problém, ktorým sa ilustroval sebareflexívne v jednotlivých paratakticky pospájaných (môžeme pripustiť aj ich zameniteľnosť) výstupoch. Tento krátky „kinematografický“ vstup ťažil podobne ako iné zložky workshopu najmä zo snovosti, z nekonkrétnych konštrukčných obrazov nesúcich leitmotív monodrámy. No opäť na obrazovke vystupuje protagonistka so svojím „zrkadlom do duše“, pohľadom do minulosti, s väčším prvkom „epiky“ ako v predošlých častiach prezentácie. Z televíznej obrazovky „príbeh“ pokračuje: herečka prechádza pomedzi divákov z jednej miestnosti krytu do ďalšej, pokračujú

v prehovore z videozáznamu. Miestnosť, ktorá slúžila v kryte ako toalety a v ktorej sa nachádzalo aj zariadenie na ventiláciu krytu, bola dokonale scénograficky upravená (ako všetky ostatné výtvarníkom a scénografom Vladimírom Čápom) igelitom, ktorý bol ľahko nadnášaný práve ventiláciou. Vytvoril sa metaforicky snový poetický obraz, do ktorého vchádzala protagonistka a stratila sa kdesi v miestnosti. V sviečkami osvetlenom „igelitovom“ priestore predniesol Stanislav Bilý úryvok z rozprávky *Dievčatko so zápalkami*, možno ako alúziu ťažkého zárobku v nepriaznivom prostredí a čase. A nakoniec, ako prvok istej komercializácie divadla, vyviedli z protiatómového krytu recipientov nielen zvuky bonga, ale aj mažoretky.

Divadelné dielne sa väčšinou realizujú v pomerne krátkom časovom rozpätí. Buď v priebehu AP, buď niekoľko dní pred ním, alebo tesne po ňom, no nikdy nepresahujú týždennú prípravu. Na umelecky inšpiratívnych tvorivých projektoch sa pracovalo aj po Akademickom Prešove (*La Musica*, *Živý nábytok*, *Tip-top biotop*), podobne ako v prípade *Iného spätného zrkadla* v nedivadelnom priestore protiatómového krytu. Pri tejto atypickej divadelnej forme je možnosť vytvoriť nekonečné množstvo variantov a obmien. Možno sa práve študenti svojou sebarealizáciou v tvorivých dielňach budú podieľať na vzniku nového metatextu, ktorý bude slúžiť ako podklad istej postmodernej performancie. Samozrejme, že v divadelných dielňach sa vždy bude klásť dôraz na proces tvorby, premenu, improvizáciu, spoluprácu medzi skúsenými divadelnými tvorcami a študentmi. Ale prečo nepokračovať v tvorbe zaujímavého workshopu, ktorý svojou originalitou nepatrí do sféry zabudnutého? Tento pokus o umelecký experiment hľadá iný rozmer divadla, svoju formu, nový výraz akejsi skice v neteatrálnom priestore.